

Ergetowski, Ryszard

"Polacy na Uniwersytecie Kijowskim. 1834-1863", Jan Tabiś, Kraków 1974 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 19/4, 752-754

1974

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zainteresowanie Guettarda polskimi złożami soli wynikało z tego, że pragnął ustalić pewne ogólne przesłanki wskazujące na istnienie w głębi kopaliny. To z kolei pozwoliło autorowi wytypować miejsca, w których na terenie Francji należało rozpocząć poszukiwanie tego surowca.

Na podstawie analizy geologicznej badanych terenów Guettard przedstawił podział stratygraficzny skał występujących w Polsce. Najstarsze, jego zdaniem, występowały w Karpatach. Rzeki, niszcząc ten masyw, osadzały iły i piaski wraz z zawartymi w nich kopalinami w morzu na północ od tego masywu. Najpierw osadziły się złoża solne, m.in. w Wieliczce i Bochni, a znacznie później ołowiu i innych kruszców w okolicy Olkusza.

Praca Guettarda miała zatem istotne znaczenie zarówno dla rozwoju stratygrafii, jak i wytypowania miejsc zawierających w głębi surowce mineralne. Autor podał naukowe przesłanki wykrycia kopalin, przy czym były to prace nowatorskie. Co natomiast na ten temat mówi nam „metoda F”? Oto wnioski autorki omawianego tu komunikatu:

- „1. 70% źródeł cytowanych przez Guettarda jest skomplikowane do identyfikacji;
2. Cytaty zajmują prawie połowę pracy. Dosłownych cytatów 10%;
3. Trzecia część cytatów to kompilacja pracy Rzączyńskiego [...];
4. Cytowane źródła budzą wątpliwości, trudno ocenić ich naukowe znaczenie;
5. Autor wydał bezkrytyczną syntezę na podstawie nienaukowych źródeł;
6. Autor cytuje bibliografię niedokładnie i przypadkowo, często nie cytuje źródła, co obniża znaczenie pracy;
7. Autor wykorzystywał głównie prace francuskie i łacińskie;
8. Praca Guettarda nie może być uważana za źródło o współczesnym znaczeniu. Jednak powstaje pytanie: czy powinny być przyjmowane współczesne naukowe kryteria oceny dla historycznych prac XVIII wieku?”

Z zestawienia tych danych wynika, że przyjmując nawet bez zastrzeżeń sposób oceny prac opublikowanych dawniej jesteśmy w stanie wychwycić zagadnienia banalne lub nie mające istotnego znaczenia dla pracy. Żadne jednak z odkryć naukowych Guettarda, które podałem, nie zostały wychwycone. Autorka natomiast przedstawiła szereg wniosków fałszywych, jak choćby dane o „bezkrytycznej syntezie na podstawie źródeł nienaukowych”.

„Metoda F” — jak mi się wydaje — wzbogaci rejestr kuriozów znanego kolekcjonera Parkinsona. Myślę, że niegeologowie nie powinni reklamować własnych pomysłów na podstawie prac geologicznych, których specyfiki i istotnej wartości nie są w stanie ocenić. Historia nauki jest przede wszystkim historią myśli naukowej i wszelka ocena dawnych osiągnięć nie może być podporządkowana prawidłom arytmetyki, zwłaszcza wówczas, gdy nie potrafi się przedstawić logicznego wyboru elementów analizowanej treści.

Zbigniew Wójcik

Jan Tabiś: *Polacy na Uniwersytecie Kijowskim. 1834—1863*. Kraków 1974
Wydawnictwo Literackie ss. 178, nlb. 1, ilustr.

Liczne wyjazdy naszej młodzieży na studia w zagranicznych uczelniach w okresie zaborów wciąż oczekuje na gruntowne, monograficzne opracowania. Dotychczas tylko jeden z aspektów tej tematyki — kwestie społeczne i polityczne nurtujące polskie organizacje młodzieżowe, związane w obcych uniwersytetach tego okresu — wzbudzały większe zainteresowanie badaczy. Pierwszy dał im wyraz A. Karbowski, po nim A. Kamiński, H. Barycz, częściowo objęła je swymi

rozważaniami M. Wawrykowa¹. Także książka Jana Tabisia *Polacy na Uniwersytecie Kijowskim. 1834—1863* należy do tej kategorii publikacji i stanowi wartościową pozycję w tym zakresie.

Wymienioną rozprawę otwiera historia założenia Uniwersytetu Kijowskiego, opis jego prawnoustrojowych podstaw. Ciekawa jest charakterystyka naukowo-dydaktycznej kadry tej uczelni, znaczny bowiem jej odsetek stanowili Polacy. W ukształtowaniu profilu Uniwersytetu Kijowskiego decydującą rolę odegrały wydarzenia polityczne: powstanie listopadowe, jego upadek a następnie szykany władz carskich wobec żywiołu polskiego. Do kategorii zastosowanych wówczas represji należało również zamknięcie uniwersytetu w Wilnie, zlikwidowanie liceum w Krzemieńcu, zniesienie wielu polskich szkół średnich na Ukrainie, Białorusi, Litwie. Wszystkie te czynniki zadecydowały o tym, że właśnie w Kijowie otwarto szkołę wyższą i że zaraz w początkach jej istnienia znalazło się w niej tak dużo Polaków, zarówno wśród nauczających, jak i studentów (w pewnych latach stanowili oni 62,5% ogółu studiujących).

Na ten ewenement Autor starał się spojrzeć z kilku punktów. Rozważył zatem skład społeczny studenckiej zbiorowości, geograficzny obszar, z jakiego napływała, wziął pod uwagę szkoły średnie, z których się rekrutowała, wypunktował kierunki podejmowanych przez nią studiów. Zestawił także dane określające liczbę stosunek polskiego elementu wobec studentów innych narodowości. Odtworzył atmosferę panującą wśród kijowskiej Polonii w latach między powstaniem listopadowym i styczniowym, pokazał nurtujące ją społeczne oraz polityczne idee. Kwestie te, stanowiące główny przedmiot dociekań Tabisia, zostały potraktowane najobszerniej. Autor w sposób systematyczny omówił istniejące w Kijowie na przestrzeni interesujących go lat organizacje, określił ich zasadnicze cechy oraz poszczególne fazy rozwoju. W orbicie jego badań znalazła się działalność pierwszego pokolenia akademików, skupionych wokół Związku Ludu Polskiego (do 1839 r.); rozważył próby reaktywowania konspiracyjnych organizacji w latach narastania rewolucyjnych tendencji (1846—1849), odrodzenie się życia społecznego i organizacyjnego w latach 1856—1859, wreszcie krystalizowanie się stosunków i postaw w przededniu powstania styczniowego (1859—1861). W zakończeniu książki Tabiś dokonał oceny społeczno-politycznej działalności polskiej, studenckiej społeczności skupionej w Uniwersytecie Kijowskim. Uczelnia ta stanowiła dla naszej młodzieży nie tylko ośrodek, w którym zdobywała swą wiedzę, ale była również terenem doświadczeń zbiorowego działania, zmierzającego do wyzwolenia społecznego i narodowego. Wyniesione stamtąd przygotowanie predestynowało ją w wieku dojrzałym do pełnienia przodującej roli w walce o postęp, o odzyskanie narodowej niezawisłości.

Polskie organizacje studenckie, tropione przez carską policję i rozgramiane przez nią, uparcie odradzały się na nowo, zmieniając formy swych poczynań, przechodząc od ścisłej konspiracji do pracy półlegalnej. Należy dodać, iż nie małą rolę w likwidacji przez zaborców przejawów organizacyjnego życia polskich akademików odgrywali często sami Polacy. To właśnie dzięki denuncjacjom rodaków władze carskie były w stanie niszczyć tajne związki, „uspokajać” na szereg lat polski żywioł na Ukrainie. Typowym przykładem — przytoczonym przez Tabisia — może być zdrada Juliana Maciejewskiego. Powodowany chęcią „przysłużenia się” władzy zgłosił się w Wilnie do ministra Uwarowa, z którym odbył „szczerą” roz-

¹ A. Karbowiak: *Młodzież polska akademicka za granicą. 1795—1910*. Kraków 1910; A. Kamiński: *Polskie związki młodzieży*. T. 1: (1804—1831), t. 2: (1831—1848). Warszawa 1963—1968; H. Barycz: *Polska młodzież akademicka we Wrocławiu przed powstaniem styczniowym (1858—1863)*. „Sobótka” 1947 r. 151—226; M. Wawrykowa: *Ruch studencki w Niemczech. 1815—1825*. Warszawa 1969.

nową. Jej rezultatem była fala aresztowań w Kijowie (aresztowano 115 osób, w tym 34 studentów). Podobnych wypadków w dziejach naszej konspiracji można przytoczyć więcej. Są one na ogół przemilczane, bądź nadmieniana się o nich jedynie mimochodem. Wydaje się jednak, że fakty takie — wręcz przeciwnie — winny być ukazywane i ostro napiętnowane.

Książka Tabisia powstała na materiałach wydobytych z Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainiejskiej SRR (akta: kancelarii generała-gubernatora wojskowego dla guberni kijowskiej, podolskiej i wołyńskiej; żandarmerii kijowskiej; kuratora szkolnego), z Kijowskiego Obwodowego Archiwum Państwowego (akta kancelarii kijowskiej gubernatora cywilnego), z Kijowskiego Miejskiego Archiwum Państwowego (akta kancelarii senatu Uniwersytetu Kijowskiego). To właśnie rozbudowanie źródłowych podstaw stanowi w znacznej mierze o wartości recenzowanej pracy. Została ona uzupełniona rosyjskimi wydawnictwami o charakterze dokumentalnym, polskimi pamiętnikami i artykułami prasowymi.

Publikacja Tabisia ma jasny i przejrzysty układ. Pisana językiem prostym i komunikatywnym jest łatwa w percepcji, w przyswajaniu zawartych w niej treści. Załączone do niej ilustracje ożywiają tekst, choć wykonanie ich nie należy do najlepszych.

Opracowanie dalszych lat, po roku 1863, przyniosłoby zapewne wyniki równie interesujące, jak te, które otrzymaliśmy w przytoczonej książce. Uniwersytet Kijowski należał przecież do jednej z kuźnic polskiego ruchu socjalistycznego, stąd też wyszło wiele wybitnych indywidualności trwale zapisanych w polskiej nauce. Dla przykładu wystarczy przytoczyć choćby takie nazwiska byłych słuchaczy tej uczelni, jak: Cz. Białobrzęski, B. Chojnowski, K. Dynowski, L. Gorecki, I. Hoffman, W. Świętosławski.

Wypada przy okazji zasygnalizować, iż sprawy powiązań polskich ośrodków naukowych z obcymi centrami badawczymi stają się rzadko przedmiotem dociekań, choć trud podjęty w tym kierunku opłaciłby się sowicie². Opisanie studiów Polaków w obcych uczelniach jako czynnika ich rozwoju intelektualnego, ich roli jako pośredników w przenoszeniu do kraju szkół naukowych i rozwojowych tendencji wiedzy byłoby równie pożyteczne i pożądane, jak dotychczasowe opracowania w społeczno-politycznym zakresie.

Ryszard Ergetowski

Alicja Dorabialska: *Wojciech Świętosławski. His Life and Scientific Work*. Tłum. z pol. A. Płonka. Warszawa 1974 Polish Scientific Publishers ss. 98, nlb. 2, tabl. 4, rys., bibliogr. Polish Academy of Sciences. Polish Physical Society. Polish Chemical Society. „Polish Men of Science”.

Państwowe Wydawnictwo Naukowe podjęło ostatnio cenną inicjatywę publikowania dla zagranicy serii „Polish Men of Science”, poświęconej niezwykłym wybitnym polskim uczonym działającym w astronomii, chemii, fizyce i geofizyce. Każda z publikacji tej serii ma zawierać biografię naukową uczonego, wybór jego prac, omówienie dorobku badawczego z punktu widzenia wkładu do nauki świa-

²Por. H. Barycz: *Z dziejów polskich wędrówek naukowych za granicą*. Wrocław 1969; S. Brzozowski: *Polskie studia przyrodnicze i rolnicze we Wrocławiu (1811—1818)*. „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”. Seria B. 1973 z. 24 s. 23—78; Tenże: *Polskie studia lekarskie na Uniwersytecie Wrocławskim*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1974 nr 3 s. 539—545; R. Ergetowski: *Studia W. A. Maciejewskiego w Uniwersytecie Wrocławskim*. „Studia Śląskie”. Seria nowa. T. 18: 1970 s. 223—247; i inne.